

## אמת וشك

משל פרק יב (כב) תזעבת יזרע שפט שקר ועשן אמונה רצונו:

תהלים פרק קא (ז) לא ישב בקרב בית עשה רעה דבר שקרים לא יכו לנו גנד עיני:

מסכת סנהדרין דף קג/א ואמר רב חסדא אמר רב רמי בר בא ארבע כתות אין מקבלות פנישינה כת ליטם כת שקרים כת חניפים כת מספרי לשונרעה ... כת שקרים דכתיב דבר שקרים לא יכו לנו גנד עיני.

ספר החינוך מצהה עד השק נתבע ונאלח בעני הכל, אין דבר מואס ממוני, והמארה והקללות בבית כל אהוביו, מפני שהשם יתברך אל אמרת וכל אשר אותו אמרת, ואין הברכה מצהה וחלה אלא במתדים אילו במעשיהם, להיותם אמיתיים כמו שהוא אל אמרת, ולהיותם מרחמים כמו שידעו שהוא רחום, ולהיותם גומלי חסדים כמו שהוא רב החסד, אבל כל מי שמעשו בהפק מדתו הטובות, והם בעלי השק שהם בהפק מדתו ממש, כמו כן תנוח עליהם לעולם מה שהוא הפק מדתו, והפק מدت הברכה שהיא בו היא המארה והקללה, והפק שמחה והשלום והעונג שהם אותו הוא הדאגה והקטה והצער, כל אלה חלק אדם רשע מלאחים, ועל כן הזיהירתנו התורה להרחק מן השק הרבה, כמו שכתב מדבר שקר תרחק, והנה הזכירה בו לשון ריחוק לרוב מיאoso מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות, ומצד הריחוק הזיהירתנו שלא נתה אוזנו כלל לשום דבר שנחשב שהוא שקר, ועל פי שאין לנו יודען בברית שיהא אותו הדבר שקר, וכך מה שאמרו זכרונות לברכה [הולין דף מ"ד ע"ב] הרחק מן הכיפור ומן הדומה לו.

מהר"ל באර הגולה ד המשקרינו מקבל פנישינה, כי לא יתחברו שני הפסקים כמו האמת והשק ביחיד מצד ההיפך שביהם, והוא יתברך נקרה אל אמרת וחותמו אמרת, איך קיבל המשקר פנישינה להתחבר עמו פנים בפנים ודבר זה מציאות שני הפסקים יחד.

משל פרק יג (ה) דבר שקר ישנא צדק ורשע יבאиш ויחפיר:

רבנו יונה הצדיק, גם כי יהיה לו לעזר ותועלת כי אם יריב את איש, לא יחרפו בשקר, ולא יספר עליו לשון שהוא. עניין ראש הפסוק למד מסופו ורשע יבאиш את אויבו, או מי שיתקנו בו לספר שקר עליו ולהבאישו בעניין העם, ויחפיר ויבאיש הבריות בדברי בזון וקץ:

מלבי"ם מכון הצדיק בניו על אהבת האמת, שאם ייטה לבבו אל השק לא יפע צדק, כי ייטה משפט, ישמע לה' ורכילות וידון חברו לחובה, שכ"ז נגד הצדיק, ולכן הצדיק שעושה צדק ישנא דבר שקר, והרשע שהוא הפק הצדיק, יאהב השק, להביאש את ריח חבריו שלא בפניו, ולהחפיר אותו בפניו, ע"י רכילות ולה' והוצאת דברה בדברי שקר, ויל"פ הצדיק יבאиш ויחפיר את הרשות מפני שונא דבר שקר, וע"כ ישנא את הרשות שהוא משקר:

תהלים פרק קיט (קד) מפקודיך אַתְבֹּזֶן עַל בָּן שִׁגְאַתִּי כֵּל אָרֶחֶת שְׂקָר:

(קכח) על בָּן כָּל פְּקוּדִי כֵּל יְשֻׁרִתִּי כֵּל אָרֶחֶת שְׂקָר שִׁגְאַתִּי:

(קסג) שְׂקָר שִׁגְאַתִּי וְאַתְּגַעֲבָה תָּרַתְּךָ אַהֲבָתִי:

מסכת ברכות דף ה/ב אמרת זו תורה שנאמר (משל לג, ג) אמרת קנה ואל תמכור.

מסכת ע"ז דף ד/ב תורה דכתיב בה אמרת דכתיב אמרת קנה ואל תמכור.

מהר"ל באר הגולה ד בכמה מקומות האריכו חז"ל מאד בספר גנות המשקר, עד שאמרו הם שגדיר הת"ח מי שאינו משנה בדבריו, כמו שאמרו בפ"ב דבר"מ (כ"ד, א), וזה כי הוכחה אין בה שקר כי לך הוא הכמה, ואם שקר בחכמתו אין זה הכמה והוא דמיון, ולפיכך אין בחכם שקר. וראוי שיחי' כל עסקיו אף דבר שאינו מגיע לחכמתו רק הוא דבר זולת זה, מ"מ כיוון שהוא חכם ואין מצד שהוא חכם שkar. לכך אין ראוי שימצא אצל שkar כלל. ולאחר כל זה אין היה נהפק דבריהם שהיוו מושנים בדבריהם והיו מספרים בדברים בלתי אמרת.

משל פרק יב (יט) שפט אמרת תפוץ לעד ועד ארגיעה לשון שkar:

רבנו בחמי במדבר לב, מב אמר כי הדברים שהם אמרת קיימין לעד, אבל השק אין לו קיום אלא רגע לפני שעה כי מיד יבחן וימצא שהוא שkar, ולכך יתחייב האדם שישנא השק ושיאhab האמת, עניין שאמר הנביא ע"ה (זכירה ח, יט) והאמת והשלאם האבו:

רבנו יונה שפט אמרת תפוץ לעד. הנזהר בדבריו מן השק ומדקדק בהם לכון האמת יהיו דבריו נשמעים לעולם ויאמינו בהם ויחפיצו להקשיב אליהם. "תפוץ" מלשון "לא תכון אתה" (ש"א ב, לא). ועד ארגיעה לשון שkar. עד רגע יעמוד לשון שkar, כי יגלה ויודע מהר כי הוא שkar וילבד בדבריו. ואחרי הודיעו לא יקשיבו את דבריו ולא יטו אוזן אליהם, כי יחזקו בכל דבריו אשר פיו ידבר שoa, ואז"ל (סנהדרין פט, ע"ב) כך עונשו של בדי שפירלו אומר אמרת אין שומעין לו.

רש"י שפט אמרת תפוץ לעד - תtabטס ותקיים. ועד ארגיעה - כמעט רגע הוא כלה והולך שהשkar אין לו רגלים.

מסכת שבת דף קד/א מי טעמא שיקרא אחד כרעיה קאי ואמת מלבן לבוניה - קושטא קאי שיקרא לא קאי. רשיי אחד כרעא - כל אורת ואות שבו עומדת על רגל אחד: אמת מלבן לבוני - מושכין תחתיה אותיותה כמי לבינה, דאל"פ הרי יש לה שתי רגליים ומושבה טוב, ורגל השני רחוב:

מסילת ישרים פרק יא והנה דבר השקיר גם הוא חוליל רע נטפסת מאד בبني האדם, ואולם מדריגות יש בו: יש בני אדם שאומנותם ממש הוא השקרנות, הם הולכים ובודים מלבים צבאים גמורים למען הרבות שיחה בין הבריות או להחשב מן החכמים וידעוי דבריהם הרבה, וועליהם נאמר (משל יב): תועבתת ה' שפטינו שקר. ואומר (ישעיה נט): שפטותיכם דברו שקר, לשונכם עוללה תהגה. וכבר גזרו חכמים ז"ל (סוטה מב): ארבע כתות אין מקבלות פנוי השכינה, ואחת מהם כת שקרנים:

יש אחרים קרובים להם במדrigה, אף על פי שאינם כמותם ממש, והם המצדבים בספריהם ודבריהם, והיינו, שאין אומנותם בכך לכלת ולבדות ספריים ומיעשים אשר לא נבראו ולא היו, אבל בזואם לספר דבר מה, יערבו בהם מן השקירים כמו שעולה על רוחם, ויתרגלו בזה עד شب להם כמו טבע, והם הם הבדאים אשר אי אפשר להאמין לדבריהם, וכמארם ז"ל (סנהדרין פט): כך הוא עונשו של בדי, שאפילו אומר אמרת, אין שומעין לו, שכבר הטבעו בהם הרעה הזאת שלא יוכל לצאת דבריהם נקיים מן הכלב מתוך פיהם. הוא מה שהנביא מצטער ואומר (ירמיה ט): למדו לשונם דבר שקר העווה נלאו:

יש עוד אחרים שחילים כל מחולי הראשונים, והם אוטם שאינם קבועים כל כך בשקר, אלא שלא יחושו להתרחק מהם, ואם ידמן להם יאמרו, ופעמים רבות יאמורו דרך שחוק או כיווץ זהה ללא כונה רעה. ואמנם החכם הודיענו, שכז זה הוא היפך רצון הבורא ברוך הוא ומדת חסידיו, והוא מה שכתב (משל יג): דבר שקר ישנא צדיק, והוא מה שבאה עליו האזהרה (שמות כג): מדבר שקר תרחק. ותראה שלא אמר משקר תשמר, אלא מדבר שקר תרחק, להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחת הרבה שצרכי לבסוף מזה. וכבר נאמר (צפניה ג): שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו צב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית:

וחכמים זכרונם לברכה אמרו (שבת נה): חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. ובוזאי שאם האמת הוא מה שבחר בו הקדוש ברוך הוא לקחתו לחותם לו, כמה יהיה הפכו מתוועב לפניו. וזהירות הקדוש ברוך הוא על האמת אזהרה רבה ואמר (זכריה ח): דברו אמת איש את רעהו. ואמר (ישעיה ט): והוון בהח ססא ויישב עליו באמת, ואמר (שם סג): ויאמר עמי מהנה בנימ לא ישקרו. הא למדת, שזה תלוי בזה. ואמר (זכריה ח): ונקראה ירושלים עיר האמת, להגדיל חסיבותה. וכבר אמרו ז"ל (מכות כד): ודובר אמת בלבבו, כגון ונ רב ספרא וכו', להודיע עד היכן חובת האמת מוגעת. וכבר אסרו לתלמיד חכם לשנות בדברו חוץ משלשה דברים. ואחד מן העמודים שהעולם עומד עליו הוא האמת, אם כן מי שדובר שקר כאלו נוטל יסודו של עולם, וההפק מזה, מי שזהיר באמת כאילו מקיים יסודו של עולם. וכבר ספרו חכמים ז"ל (סנהדרין צ): מאותו המקום שבו זהירם באמת שלא היה מלאק המות שולט שם, ולפי שאשתו של רב פלוני שינחה בדבריה אף על פי שהיא לכונה טוביה, גירתה בהם מלאק המות עד שగירשהו משם בעבור זה, וחזרו לשולותם. ואין צורך להאריך בדבר הזה שהשכל מחייב והדעת מכיריו:

מלבי"ם התועבה והרצון הם שני הפסים, וכן שפטינו שקר ועושי אמונה. מי שمبטייח לעשות דבר, בין דבר מצוה בין דבר חסד וטוב לחברו, אם עשה הבטחתו, דבר אמונה ונאמן בדברו, ואם לא עשה, דבר שקר. וחריג להבטיח ואני עושה הוא שfat שקר והיא תועבתת ה', באשר אין הדבר מסכימים עם המעשה, אף שדבר דבריו מן השפה לחוץ תועבה היא לה', ועשה אמונה שאז הסכימים מעשו עם דברו ודבר אמונה ועשה, הוא רצונו:

שער תשובת ג' קפג החלק הששי - המבטיח את חברו להטיב עמו וישكر דבריו ושדים לאל מלתו, כי אחרי אשר אמר להטיב עמו בלשון הבטחה ובטה בו לב חברו, אין לו חלל הבטחתו, כי זה דרך שקר, והוא כאדם עבר ברית, שנאמר (צפניה ג, יג): "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו צב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית". וכן האומר לתת לחברו מתחנה מועצת אף על פי שלא הזכיר לשון הבטחה. ואמרו רבותינו (ב"מ מט): כי יש בו מושם מהוסרי אמנה, כי לב חברו סומך עליו ובודתו בו, אחרי שהמתנה מועצת, כי נתון יtan לו, (ירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב) ואם איש עני הוא, אף על פי שהמתנה מרובה, אם ייחזור בו רעהו ורבה, כי נדר נדר, ונאמר (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". וכן מי שמתפאר בפני ריבים לחתת מתנה לאדם, והנה הוא כמתהיל על נדייתו בזה, הנה זאת כמו הבטיחה, ולא נכון שישוב בדבריו אחורי שהתקבז והתהלך בדבר, כענין שכחוב (משל כי, יד): "נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהיל במתת שקר", פירוש: כמו שיצטערו בני אדם אחורי בוא סימני הגוף ולא בא הגוף - כן עניין איש מתהיל במתת שקר, כי מה שהתחל בדבר סימן קיומ הדבר, על כן יצטער האיש שהבטיחו על המתנה, כי הצעיב תחולתו:

רמב"ם הל' דעות פרק ה (יג) משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה אומר על לאו ועל הן הן, מחייב

עצמם בדברי מכח וממכור במקומות שלא חייבה אותו תורה כדי שיימוד בדברו ולא ישנהו, עליו הכתוב אומר ויאמר

לי עבדי אתה ישראל אשר בך א תפאר:

מסכת שבת דף לא/א אמר רבא בשעה שמניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונחת באמונה ...